

Evlilik Kurumu ile İlişkilenirken “Yurt Çocuğu” Olmak: Kadınların Damgalanma Deneyimleri*

Günseli Ayça ŞALDIRDAK¹, Özlem CANKURTARAN²

¹ Arş. Gör., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, ayca.yildirim@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7843-1359

² Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İİBF, cankurtaranoz@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2243-0274

Öz: Ailesi tarafından çeşitli nedenlerle bakım ve korunması sağlanamayan bireylerin kurum bakımında yetişmiş olması pek çok toplumda olumsuz özelliklerle damgalanmaktadır. Türkiye gibi ataerkil toplumlarda, kurum bakımı alan bireyin kadın olması bu damgalanmayı derinleştirmektedir. Bu araştırmanın amacı, aile ve evlilik kurumunu kutsallaştırarak, kadını bu kurumlar üzerinden tanımlayan bireylerden oluşan egemen topluluğun, kurum bakımında yetişmiş kadın kimliğini evlilik kurumuyla ilişkilendiğinde nasıl bir damgalamaya maruz bıraktığını ortaya koymaktır. Günlük yaşamda sorgulamadan kabul ettiğimiz, düşünce ve tavırlarımızla yeniden ürettiğimiz bu damgalamaları kadınların nasıl deneyimlediğini anlamak için bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Kurum bakımı almış 20 kadınla yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma öznelerinden elde edilen bilgiler analiz edilirken Maxqda 2022 programından faydalanılmıştır. Tematik analiz tekniği kullanılarak elde edilen bulgularda kurum bakımı almanın toplumsal algısı, evlenmeden önce, evlenme sürecinde ve evlendikten sonra damgalanma deneyimleri olarak dört ana tema ortaya çıkmıştır. Kurum bakımında yetişmiş kadınların, evlilik kurumuyla etkileşime girdikleri her süreçte cinsiyetlendirilmiş damgalanmaya maruz bırakıldığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Damga, cinsiyetlendirilmiş damgalanma, kurum bakımı, evlilik, kadın.

Jel Kodları: J12, J13, JI31

Being An “Orphanage Child” In Interaction With The Marriage Institution: Women’s Experiences Of Stigma

Atıf: Şaldırdak, G. A.;

Cankurtaran Ö. (2024). Evlilik Kurumu ile İlişkilenirken “Yurt Çocuğu” Olmak: Kadınların Damgalanma Deneyimleri. *Politik Ekonomik Kuram*, 8(3), 649-666. <https://doi.org/10.30586/pek.1517729>

Geliş Tarihi: 17.07.2024

Kabul Tarihi: 19.08.2024

Telif Hakkı: © 2024. (CC BY) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Abstract: The fact that individuals who cannot be cared for and protected by their families for various reasons are raised in institutional care is stigmatized with negative characteristics in many societies. In patriarchal societies like Türkiye, the fact that the individual receiving institutional care is a woman deepens this stigma. The aim of this research is to reveal how the dominant community, consisting of individuals who sanctify the institution of family and marriage and define women through these institutions, stigmatizes the identity of women raised under the care of the institution when it is associated with the institution of marriage. In this research, an in-depth interview technique, one of the qualitative research methods, was used to understand how women experience these stigmas that we accept without questioning in daily life and reproduce with our thoughts and attitudes. A semi-structured interview form was used in face-to-face interviews with 20 women who received institutional care. Maxqda 2022 program was used when analyzing the information obtained from the research subjects. In the findings obtained using the thematic analysis technique, four main themes emerged: the social perception of receiving institutional care, and stigmatization experiences before marriage, during marriage and after marriage. It has been determined that women raised in institutional care are exposed to gendered stigmatization in every process they interact with the institution of marriage.

Keywords: Stigma, gendered stigma, institutional care, marriage, women.

Jel Codes: J12, J13, JI31

* Bu çalışma Günseli Ayça Şaldırdak'ın Prof. Dr. Özlem Cankurtaran danışmanlığında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı yayımlanmamış doktora tezinden üretilmiştir. Bu çalışma için etik onay, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etik Kurulu'ndan 22.11.2022 tarihli ve E-12908312-300-00002495032 sayılı olarak alınmıştır.

1. Giriş

Günlük yaşamda karşılaşılan yeni bilgileri anlamlandırmak için toplumsal normlarla belirlenmiş kategoriler kullanılır. Bu kategoriler hem kişilerarası hem de yapılarla ilişkilerle aktarılır. Verili bu bilgilerle etkileşime girilen bireyler değerlendirilir, toplumsal kimliği kestirmeye çalışılır (Berger ve Luckmann, 2008, s.46). Kullanılan bu kategoriler sabit olmamakla birlikte, içinde bulunulan durum ve bağlama göre değişiklik gösterir. Bu kategoriler, sosyal bağların ve sosyal inançların fikir birliği, paylaşılan gerçeklikler yoluyla sürdürülür. Belirli sosyal etkileşimlerde paylaşılan gerçekliklerin oluşturulması hem sosyal bağları yaratır hem de bireyin ve toplumun dünyayı anlamlandırma biçimlerini yapılandırır. Başka bir deyişle, sosyal inançlar, sosyal etkileşim ortaklarının bunları paylaştığı ölçüde kurulur ve varlığını korur (Sinclair ve Huntsinger, 2006, s.236).

Paylaşılan gerçeklikler bireyin kim olduğunu ve onunla nasıl etkileşime girileceğini belirler. Toplumsal olarak belirlenmiş kimlikler üzerine değer, düşünce ve davranışlar geliştirilir. Diğer bireyler, önceden egemen grup tarafından belirlenmiş şemalar aracılığıyla kavranır, gündelik hayatın rutinleri içinde ortaya çıkan etkileşimler bu kalıba göre gerçekleştirilir (Berger ve Luckmann, 2008, s.46). Önyargılı bir değerlendirme ile bireyleri belli sınıflara yerleştirmek ve yerleştirdiğimiz kategorisine göre ilişki kurmak tektipleştirme olarak kavramsallaştırılmıştır ve genellikle toplumsal olarak olumsuz değerlendirmeler barındırır (İsen ve Batmaz, 2006, ss.214-216). Bir başka ifadeyle etkileşime girdiğimiz bireylerin her bir özelliğini önceki bilgilerimize uygun kategorilere yerleştirerek düşünür, bu özellikler üzerinden statülerini belirleriz. Kullanılan kategoriler için fiziksel özellikler, jest ve mimikler, bireyin giyimi gibi ip uçlarından biri de damgalardır.

Damga kelimesi, toplumsal normlara uymayan yani sapma davranışlarda bulunan bireylerin toplum tarafından tanınabilmesi için vücutlarına kazınan işaretler anlamında ilk defa Yunanlılar tarafından kullanılmıştır. Toplum, sapan birey konusunda uyarmak ve korumak için kullanılan bu işaretler, suçluların kimlikleri hakkında bilgi vererek toplumda dışlanmalarını sağlamıştır (Goffman, 2014, s.27). Günümüzde ise damga ve damgalama kavramlarının anlamı ve kullanımı, toplumu uyaran fiziksel bir işaretten çok daha fazlasıdır. Goffman'a göre (2014, s.21) damga, toplumsal olarak kabul edilebilir olma özelliğinden mahrum bırakılmış bireyin durumudur. Kişinin belirli bir sosyal bağlamda değersizleştirilen bazı nitelik veya özelliklere sahip olması veya sahip olduğu inancıdır (Major, 2006, s.193). Ancak yalnızca bir sıfat ile bireyi ilişkilendirmek anlamında değil, aynı zamanda damgalı ile kurulacak ilişkinin şeklini de belirler niteliktedir (Goffman, 2014, s.29).

Damgalı birey, toplumun normal olarak kabul edilmişleri tarafından damganın görünür olup olmama durumu veya başkalarının damgalanmış statü hakkında önceden bilgi sahibi olup olmama durumuna göre, itibarsızlaştırılmış yani gözden düşürülmüş veya itibarsızlaştırılabilir-gözden düşürülmesi ihtimal dahilinde- bir özelliğe sahiptir (Quinn, 2006, s.83). Günlük etkileşimlerde bu özelliği bireyi tehlikeli, kötü, lekeli veya zayıf şeklinde küçümseyen, diğerlerinden daha aşağı görülen kategorilere sokabilir. Bu kategorileştirme sonucu algımızda bu kişi sağlıklı, sıradan, normal bir birey olarak değil anormal, ciddiye alınmaması gereken, hastalıklı, mesafe koymayı gerektiren, değersiz biri olarak belirlenebilir. Böyle bir sıfat itibarsızlaştırıcıdır ve damgalanmış kişiyle ilişkiyi de belirler niteliktedir. Bireyin damgalanmış bir özelliği, her etkileşimde damgalanabilecek sabit bir durum değildir; içinde bulunulan zaman, toplum ve bağlama göre değişebilen göstergelerdir.

Goffman (2014) damga tiplerini üç farklı kategoride ele almaktadır: (1) engelli olmak veya yara izi, doğum lekesi gibi toplumun genelinden fiziksel bir farklılığa sahip olmak, (2) toplum tarafından normal kabul edilmeyen özelliklere sahip olmak (alkol veya madde bağımlısı olmak, ruh sağlığı bozukluğu olmak, hüküm giymiş olmak, sex işçisi olmak gibi), (3) doğuştan getirdiğimiz özelliklerle belirlenmiş sınıfsal özelliklere sahip olmak (ırk, din, etnik köken gibi sınıfla ilgili). Bu üç kategori dışında da her birey, kimlik ve etkileşimlerin akışkanlığı içinde damgalanma riskiyle karşı karşıyadır.

Damgalanma sürecini Link ve Phelan (2001) beş bileşenli bir şema olarak tasvir etmiştir. İlk bileşende insanlar, egemen grubun normalinden farklı olan insani özellikleri ayırt eder ve damgalar. İkincisinde, baskın kültürel inançlar, damgalanan kişileri istenmeyen özelliklere, yani olumsuz kalıp yargılara bağlar. Bu yaygın inançlar, olumsuz olarak damgalanan kişilerin, damgayı paylaşmayanlardan temel olarak farklı olduğuna inanmanın gerekçesi haline gelir. Üçüncüsünde, damgalanan bireyler, "biz"i "onlar"dan ayırmayı sağlayacak şekilde farklı kategorilere yerleştirilir. Kişilerin açıkça farklı olduğuna inanıldığında kalıp yargılar sorunsuz bir şekilde gerekçelendirilebilir, çünkü damgalılara her türlü kötü özelliği atfetmenin pek bir zararı yoktur. Dördüncüsünde, damgalılar eşitsiz sonuçlara yol açan statü kaybı ve ayrımcılığa maruz kalırlar. Son olarak, damgalama tamamen farklılığın tanımlanmasına, basma kalıp düşüncelerin oluşturulmasına ve damgalanan kişilerin farklı kategorilere ayrılmasına neden olur. Bu durum bireylerde onaylamama, korkma, reddetme, dışlama ve ayrımcılığın tam olarak uygulanmasına motive eden ve imkân tanıyan sosyal, ekonomik ve politik bir dizi tutum ve inancı üretir (Burke, 2007, s.16). En uç noktada, damgalanan kişinin "biz"den çok farklı olduğu ve aslında insan olmadığı düşünülür. Ve yine aşırı uçta, "onlara" her türlü korkunç muamele mümkün hale gelir (Link ve Phelan, 2001, ss.366-370).

Damga, insan yaşamının birçok alanını etkiler. Gelir, eğitim, istihdam, statü, barınma, sağlık ve yaşam kalitesi gibi alanlarda bireyin eşit katılımını sınırlandırır ve günlük ilişkilerine çarpıcı bir etkisi vardır. Bu olumsuz etkileri deneyimleyen, toplum tarafından dezavantajlı kılınmış gruplardan biri kurum bakımı almış bireylerdir. Kurum bakımı, korunmaya ihtiyacı olan çocukların çeşitli nedenlerle ailesinin yanında bakım ve korumasının yapılamadığı durumlarda ailenin bu işlevini yerine getiren en eski çözüm yolu ve bakım yöntemidir. Türkiye tarihinde çocuk koruma ve bakım kurumlarının gelişimi Dünya genelinde çocuk koruma politikalarının gelişimi ile benzer şekilde hayırseverlik ve dini inanç esasına dayalı olarak sunulan hizmetlerle başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde uzun yıllar süren savaşlarla ebeveynsiz kalan çocukların artması, hayırseverlerin bağışları ile hizmet sunan kurumlar yerine kamu kurumları ve çok sayıda derneklerin kurulmasını sağlamıştır. 1990'lı yıllardan bu yana Birleşmiş Milletler (BM) çocukların büyük kurumlarda bakımına alternatif bakım modelleri teşvik etmekte; aileden çocuğun ayrılmasını önlemenin yollarını aramaktadır (Anghela ve diğerleri, 2013, s.240). Çocuk koruma sistemi reformu sırasında çocuğun sağlıklı bir birey olarak topluma katılabilmesinin temeli, aile odaklı bakım modeli olarak belirlenmiştir. Hedef modelin aile odaklı bakım olması, farklı kıtalarda kurum tipi bakım modeline alternatif olarak koruyucu aile, akraba yanında bakım ve aile yanında bakımı teşvik eden makro ve mikro düzeyde çalışmaları artırmıştır (Anghela ve diğerleri, 2013, s.248; Flagothier, 2016, s.48; Sellick, 1998, s.301; Knuiman ve diğerleri, 2015; Khoo ve diğerleri, 2015, s.8; Kendrick ve diğerleri, 2011). Türkiye'de ise aile odaklı çocuk koruma modelleri uygulaması 2000'li yıllarda hızlanmıştır. Kurum bakımında kalan çocukların büyük fiziksel binalar ve koğuş tipi yapılar yerine, aile odaklı hizmetler veya ev tipi hizmet modelinde bakımlarına 2011 yılında başlanmış, 2017 yılında tamamlanabilmiştir.

Türkiye'de bugün kurum bakımı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına (ASHB) bağlı Çocuk Evleri (aralarında en fazla 3 yaş fark bulunan 0-18 yaş arası, 5 ila 8 çocuğun bakım personeli denetiminde birlikte yaşadığı evler), Çocuk Evleri Siteleri (ev tipi birimlerde çocukların yaş gruplarına göre evlere yerleştirildikleri kampüs biçimindeki kuruluşlar) ve Çocuk Destek Merkezlerinde (ÇODEM) (suç mağduru olma, suça sürüklenme, sokakta yaşama, gebelik, madde bağımlılığı gibi alanlarda ihtisaslaşmış yaş gruplarına (11-14/ 15-18) ve cinsiyete göre ihtisaslaşmış kampüs içerisinde villa tipi kuruluşlar) devlet tarafından sağlanmaktadır (ASHB, 2024). Türkiye'de geçmiş yıllarda koruma ve bakım ihtiyacı olan çocuklara verilen hizmetlerde kurum bakımı öncelikli iken son yıllarda öncelik aile yanında bakım, koruyucu aile ve evlat edinme hizmetlerinden yararlandırma; bunların mümkün olmadığı durumlarda çocuk evi ve çocuk evi sitelerine yerleştirme şeklindedir. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü

2022 yıl sonu istatistiklerine göre halen kuruluş bakımı altında 14.141 çocuk bulunmaktadır.

Toplumda hâkim görüş, aile yanında yetişmeyi normalleştirmiş, “normal”ini aile yanında büyümüş olmaya attığı özelliklerle sınırlandırmış bireylerden oluşan egemen düşünce, ailesi yanında büyümemiş bireye genellikle yetim, kimsesiz, anasız babasız, ne olduğu belli olmayan, yetimhane çocuğu, piç, besleme, sepet çocuğu, camii avlusu çocuğu, anasının-babasının bakmadığı ekmek düşmanları, anasının avutamadığı-babasının büyütemediği gibi çeşitli lakaplarla (Akyüz, 2017) olumsuz sıfatlar yüklemektedir. Kurum bakımında yetişmiş bireylerin toplum tarafından atfedilen özellikleri ve günlük etkileşimleri, bu damgalamalar ile çerçevelenmektedir. Hali hazırda damgalanmış bir cinsiyet, etnik köken, dini inanç, etnisite sahibi olan kurum bakımı almış bireyler ise bu sınırlandırmayı daha derin deneyimlemektedir. Kurum bakımı deneyimi olan kadınlar bu kesişimsellikte, damgalanmayı yoğun biçimde yaşayan grupların başında gelmektedir.

Kadınlar belirli kültürlerde ve belirli zamanlarda yalnızca bir kadın bedenine sahip oldukları için derinden damgalanırlar. Biyolojik cinsiyetin kendisi görünür bir özelliktir, her zaman dikkat çekicidir ancak bir kadının cinsiyetinin değersizleştirilmiş veya değersizleştirilebilir bir kimlikle bağlantılı olup olmadığı, damgalayıcı bir işaret veya özellik aracılığıyla deneyimlenebilecek etkileşimlere, bağlama bağlıdır. Kadınların cinsiyet kimliklerinden ne zaman etkileneceğini anlamaya çalışırken, çevrenin içeriğine, kesişimselliklere odaklanılmalıdır (Quinn, 2006, ss.92-93).

Kadın kimliği ve bu kimliğe yüklenen anlamlar toplumdaki egemen ideolojiye, bakış açısına göre şekillenmektedir. Türkiye gibi muhafazakâr ideolojinin hâkim olduğu toplumlar, aileyi toplumun temeli olarak tanımlar ve genellikle toplumu oluşturan yapıların en basiti, yapıtaşı olarak görürler. Ailenin tanım ve görevleri ise kadın üzerinden yapılır. Kadının en temel toplumsal görevi, nesillerin devamını sağlamak için çocuk yapma, çocukların bakım ve korumasını sağlama, hanedeki yaşlıların bakımını sağlama, ev düzeninden sorumlu olmadır. Kadınlık, bu yükümlülüklerin kadınca yerine getirilmesi üzerinden kurgulanmaktadır (Connell, 2017, ss.183-201). Kadın kimliği ise, erkek üzerinden belirlenir. Bir adamın kızı, kardeşi veya eşi olarak nitelenen kadın, kendine has özellikleri veya başarıları üzerinden tanımlanmaz. Kadın, babasına, eşine yani eril otoriteye kendisine sunulanlar için borçludur. Bu borcun karşılığında minnet duymalı, şükretmeli ve otoriteler tarafından uygunsuz, makul olmayan davranışlarda bulunarak ailenin şerefine leke sürmemelidir (Kandiyoti, 2015).

Aile kurumunun idealleştirilerek kutsandığı Türkiye gibi toplumlarda kadının evlenerek bir aileye dahil olması, ailenin devamlılığını sağlaması, kadına yüklenen bakım görevlerinin ne kadar iyi yerine getirildiği, ne kadar makul bir eş olduğu ile ilişkilendirilir. Verilen görevler ve atfedilen kutsal değer nedeniyle aile tartışmaya kapalıdır. Aile kavramının kutsanması, yüceltilmesi, bu kültürel algının yeniden üretilmesine bağlıdır. Bu nedenle aile, artan boşanmalar, evlenme oranlarının düşmesi gibi anlatılarla tehdit altında ve savunulma ihtiyacı duyan bir yapı olarak gösterilir (Ahmed, 2014, s.181).

Aile kurumunun kutsanması, aile içinde yetişmemiş her bireye olumsuz özellikler atfederek bireyi damgalar, itibarsızlaştırır, marjinalleştirir. Ailenin bireyi koruyucu kollayıcı özellikleri olabildiği gerçektir lakin bugün ortaya çıkarılabildiği kadarıyla aile içi şiddet, ailede çocuğun, kadının, yaşlının ihmal ve istismar konuları ortadayken bu kurumu tartışılmaz bir biçimde kutsamak bu sorunları görmezden gelmeye neden olmaktadır. Aile içinde yetişmiş olmak -sanki her bir üyesini fiziksel, psikolojik, sosyal anlamda sağlıklı, ihmal ve istismardan uzak-mış gibi- normalin sınırları içinde tanımlanmayı sağlamaktadır. Aile kurumunda büyümemiş, “aile terbiyesi almamış” bireyi normalin dışında bırakır. Bu birey kadın olduğunda ise evlenilebilecek değerlere sahip, makul bir kadın olmaktan çıkarılabilir. Toplum, aile dışında büyümüş kadını baba ve/veya annenin iktidarı-gözlemi-disiplini olmadan büyümüş olmak ile ilişkilendirir. Koruma bakım rolünü çeşitli nedenlerle gerçekleştirmediğinde toplum aileyi değil, ihtiyaçları devlet tarafından karşılanan çocuğu damgalar. Bu çocuk, yetişkin bir kadın

olduğunda ise kadını ailesiz, aile disiplininin uzak büyümüş olmakla normallerden aşağı bir kategoriye yerleştirir. Bu damgaya ilişkin kalıp yargılarla atfedilmiş bir kimliğe kadını hapseder. Bu kimlikle ilişkilendirme biçimlerini de bu damga üzerinden tanımlar.

Kurum bakımında büyümüş bireylerle ilgili yapılmış araştırmalara bakıldığında kadınların damgalanma deneyimleri ile ilgili daha önce yapılmış bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Kurum bakımı alan bireylerle ilgili yapılmış araştırmaların büyük çoğunluğu, kurum bakımında kalan çocuk ve gençlerle aile yanında kalan çocuk ve gençlerin farklı konulardaki eğilimlerinin karşılaştırılması şeklindedir (Erol ve Şimşek, 2007; Golubeva ve Golubeva, 2015; Kut ve Özalın, 1987; Kutlu, 2006; Saral, 2013; Yılığör-Tekelioğlu, 1993). Bu gibi karşılaştırmalı çalışmalar büyük ölçüde sorunlu ve olumsuz sonuçlar ortaya koymaktadır (Pösö ve diğerleri, 2014, s.482). Bu araştırmaların genel bulguları, kurum bakımı almış bireylerde agresyon, şiddet eğilimi, kaygı, depresyon, stres, ruh sağlığı sorunları, bağlanma bozuklukları gibi yatkınlıklar olabileceğini iddia etmekte ve damgalanmayı yeniden üretebilmektedir. Son yıllarda yapılan araştırmalar ise kurum bakım sonrası deneyimlenen zorluklar, kurum bakımı almış olmanın annelikle ilişkisi ve kurum bakım yaşamının damgalanmaya etkisi gibi konulardadır (Çolak, 2022; Kucur ve diğerleri, 2023; Kaya-Kılıç ve Uğur, 2022; Tuncer ve Avcı, 2018). Ancak egemen söylemin kadını, ailesi hatta baba veya erkek kardeşi üzerinden bir kimlikle tanımladığı, aileyi kutsadığı bir toplumda aile terbiyesinde, ana-baba disiplininde yetişmemiş bir kadın olmaya atfedilen kimlik üzerine bir çalışma yapılmamıştır. Bu araştırma ile kurum bakım deneyimi olan kadınların evlilik gibi toplumsal öneme sahip bir yapıyla ilişkilendiklerinde nasıl damgalandıkları ve bu damganın bireye yüklediği olumsuz özellikleri ortaya koymak hedeflenmiştir. Günlük yaşamda sorgulamadan normalimiz olarak kabul ettiğimiz damga ve baskıların örtük anlamlarını açığa çıkarıp yüzleşmek, bu kalıp yargılarla mücadele etmenin yollarından biridir. Bu amaçla üç araştırma sorusu belirlenmiştir:

1: Kurum bakımı almış kadınlar toplum tarafından nasıl bir damgalamaya maruz bırakılmaktadır?

2: Kurum bakımı almış kadın damgası, romantik ilişkilerde konu evliliğe geldiğinde nasıl deneyimlenmektedir?

3: Kurum bakımı almış kadın damgası evlenirken ve evlendikten sonra nasıl deneyimlenmektedir?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın modeli

Normalini aile yanında büyümeye atfettiği özelliklerle sınırlandırmış bir toplumda, kurum bakımında büyümüş kadınların evlilik öncesi-evlenirken-evlilik içinde kurum bakımı almış olmalarına ilişkin damgalanmayı nasıl deneyimlediklerini ortaya koymak bu araştırmanın amacıdır. Damgalanmaya dair deneyim, izlenim, tepki ve algıların bir betimlemesini gerektirdiğinden nitel araştırma yöntemi seçilmiştir. Araştırmanın kuramsal bakış açısı metnin içindeki yerleşik anlamı keşfetmek için yorumlamacı yaklaşım (yorumlamacılık) olarak belirlenmiştir (Neuman, 2016, ss.131-138). Yorumlayıcı yaklaşım çatısı altında ise insan davranışlarını anlamak için bireylerin etkileşimlerine odaklanan ve bu etkileşimlerin altında yatan ortak anlam ve oluşturulan gerçeklikleri ortaya koymaya çalışan sembolik etkileşim, kadınların anlam sistemini nasıl ürettiklerini ve yeniden inşa ettiklerini anlamak için elde edilen bilgileri yorumlarken yardımcı bir teorik perspektif olarak kullanılmıştır (Patton, 2014, s.113).

2.2. Katılımcıların belirlenmesi ve veri oluşturma süreci

Araştırmanın etik kurul izni için Hacettepe Üniversitesi Etik Kurul Komisyonuna yapılan başvuru 22.11.2022 tarihinde incelenmiş ve araştırma etik açıdan uygun bulunmuştur.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kişilerin görüş, düşünce, fikir, bakış açısı ve deneyimlerinin kavranmasında ayrıntılı ve derin bir kavrama sağlayan (Kümbetoğlu,

2015, ss.71-82) derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmelerde kullanılmak üzere yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmış ve görüşmelerin hepsi yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilecekleri, özellikle kendi önerdikleri ancak görüşmeye uygun mekanlar seçilerek, birinci yazar tarafından gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce her bir katılımcıya gönüllü onam formu imzalatılmıştır. Görüşmecilerin izni ile görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Araştırma öznelerinin belirlenmesinde ise amaçlı örnekleme ve kartopu yöntemi birlikte kullanılmıştır. Görüşmeler 2023 yılı Mart-Ağustos ayları arasında gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın dahil etme kriterlerine, ilk hangi yaşta kurum bakım tedbiri aldığına bakılmaksızın, kadınların kurum bakımını deneyimlemiş olabilmeleri için en az 2 yıl kalmış olmak ve kurum bakım sonrası hayatı tecrübe etmiş olmaları için en az 1 yıl önce kurumdan ayrılmış olmak şartı konulmuştur. Araştırmanın doyuma ulaşmasına bağlı olarak elde edilecek bilgilere göre (Given, 2016, s.135) ve zaman ve kaynaklara bağlı olarak katılımcı sayısının değişebileceği göz önüne alınmıştır (Patton, 2014, s.244). Saunders ve diğerlerinin (2018) nitel araştırmalar için tanımladıkları farklı doygunluk modellerinden araştırmacıların aynı yorumları tekrar tekrar duymaya başladığında ulaşılan "veri doygunluğu" kavramsallaştırmasına uygun şekilde, 20 kadın ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken görüşme sorularında araştırma öznelerine hitap "kurum bakımı alan" "kurum bakımı almış olmak" şeklinde kullanılmıştır. Ancak pilot görüşmelerde kadınların kendilerini tanımlarken kullandıkları terimin "yurt çocuğu" olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle görüşme formunun öznelerin kendi söylemlerine uygun olması için yurt çocuğu kavramı kullanılmıştır.

Ek olarak, görüşmeleri yapmadan önce araştırmacılar kendi kültür ve birikimlerinin dünyaya bakış açılarını belirlediğinin farkındalığıyla çalışmaya başlamıştır. Bu nedenle konu hakkında bilinen, duyulan her şey not alınmış ve bunların araştırmaya etkilerinin neler olabileceği ile ilgili düşünülmüştür. Çalışmaya pasif bir araştırmacı olarak değil yansıtıcı (reflexive) olarak kendilerini katacakları bilgisiyle başlanmıştır (Creswell, 2017, s.8).

2.3. Analiz prosedürü

Araştırmada elde edilen ses kayıtlarını birinci yazar dinlemiş ve Word programında deşifre etmiştir. Görüşmelerde, araştırmada kullanılmak üzere kadınlardan birer mahlas seçmeleri istenmiş ancak yanıt alınmamıştır. Bilgiler analiz edilirken Maxqda 2022 programından faydalanılmıştır. Elde edilen deşifreler program aracılığıyla kodlanarak sistematize edilmiştir. Kodları oluştururken tematik analiz tekniği kullanılmıştır (Braun ve Clark, 2006). İlk aşamada, görüşmeler birkaç kez okunarak verilere aşinalık kazanılmıştır. İkinci aşamada, temel anlam birimlerinin belirlenmesini kolaylaştıran açık kodlamaya başlanmıştır. Üçüncü aşamada, kodlar kategoriler halinde birleştirilmiş ve ardından potansiyel temalar belirlenmiştir. Daha sonra temalar tanımlanmış ve tematik bir harita oluşturmak için geliştirilmiştir.

Görüşmelerden elde edilen bilgiler metin içinde olduğu gibi aktarılmış, herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Metin içinde açıklanan temayı en iyi ifade eden örnekler seçilerek kullanılmıştır.

2.4. Araştırma öznelerinin demografik bilgileri

Tablo 1'de özetlendiği üzere katılımcıların yaş dağılımı 22 ile 54 arasında değişmektedir. Kadınlardan 11'i lise mezunu, 1 kadın önlisans öğrencisi, 5 kadın lisans mezunu, 3 kadın lisans öğrencisidir. Kadınlar çalıştıkları kamu kurumunda terfi almak için lisans bitirmeye oldukça önem verdiklerini belirtmiştir.

Görüşmecilerden 10 kadın evli (2 kadının 2. evliliği), 4 kadın boşanmış (1 kadın 2 kez boşanmış, 1 kadın eski eşiyle aynı evde yaşıyor), 6 kadın bekar (1 kadın daha önce evli bir adamla imam nikahlı yaşamış ancak bu nikah tipi Türkiye'de resmi olarak geçerli değil). Görüşülen kadınların hepsi şu an bir kamu kurumunda çalışıyor. Koruma altına alınma

yaşları 20 günlük ile 16 yaş arasında değişiyor. Kurumdan ayrılma yaşları ise aileden birinin koruyucu aile olma durumu, eğitimin devam etmesi, kurumdan kaçma, kurum yönetimi ile kurulan ilişki durumlarına göre 16-23 yaş arası değişiklik göstermiş. Kurumda kalma yılları ise en az 2 yıl, en çok 18 yıl olarak değişiyor.

Tablo 1. Araştırma Öznelerinin Bilgileri

No	Yaş	Eğitim	Medeni Durum	Kuruma Girme Yaşı	Kurumdan Ayrılma Yaşı
K1	29	Lise	Evli	12 yaş	17
K2	42	Lisans	Evli	20 günlük	18
K3	43	Lise	Evli (2.evliliği)	6 yaş	17
K4	40	Lise	Evli	7 yaş	19
K5	25	Önlisans Öğr.	Boşanmış	6 yaş	16
K6	26	Lise	Evli	11 yaş	18
K7	35	Lise	Evli (2. evliliği)	5 yaş	15
K8	29	Lisans Öğr.	Bekar	6yaş	21
K9	27	Lise	Evli	16 yaş	18
K10	27	Lise	Boşanmış-aynı evde yaşıyor	7 yaş	16
K11	24	Lisans	Bekar	9 yaş	18
K12	44	Lisans	Evli	2 yaş	18
K13	44	Lisans	Evli	8 aylık	18
K14	42	Lisans	Boşanmış	6 yaş	18
K15	43	Lise	2 kez evlenip boşanmış	6 aylık	16
K16	25	Lise	Bekar	15 yaş	19
K17	54	Lise	Evli	5 yaş	19
K18	22	Lise	Bekar	11 yaş	18
K19	30	Lisans Öğr.	Bekar (dini nikahlı bir beraberliği olmuş)	11 yaş	23
K20	26	Lisans Öğr.	Bekar	5 yaş	18

3. Bulgular

Kurum bakımı almış kadınlarla yaptığımız görüşmelerden elde edilen bilgiler sonucunda, Tablo 2’de detaylandırıldığı üzere, toplum tarafından kurum bakımı almış olmanın nasıl damgalandığı ve damgalı bir kadın olduğunda kişiye hangi özellikler atfedildiğine ilişkin ilk tema toplumsal algılar olarak belirlenmiştir. Diğer üç tema ise kadınların evlilik kurumuyla ilişkilendikleri evlilik öncesi, evlenme süreci ve evlendikten sonra damgalanma deneyimleri olmak üzere belirlenmiştir.

Tablo 2. Temaların Genel Görünümü

Ana Temalar	Alt Temalar
1. Toplumsal Algılar	1.1. Atfedilen kimliğe ilişkin dayatılan özellikler
2. Evlenmeden Önce	1.2. ‘Yurt Çocuğu’ kadın olmak
	2.1.Evlenilebilir kadın olmamak
3. Evlenme Süreci	2.2. Kriterleri düşürmek zorunda olmak
	3.1. Makbul olmayan kadın olmak
	3.2. Geleneksel evlenme adetlerinden vazgeçmek
4. Evlendikten Sonra	3.3. Sevaba aracı olmak
	4.1. Evliliğin damgalanmaya etkisizliği
	4.2. Damga bilgisinin denetimi

3.1. Toplumsal algılar

Bireyin kimlik özellikleri hem kendini algılama biçimi hem de başkaları tarafından nasıl algılandığı üzerinden belirlenir. Günlük yaşamda, etkileşimlerimiz ve kimlik arasındaki ilişki tek taraflı değildir. Kimliğe şekil veren etkileşimlerimiz de aynı zamanda

kim olduğumuza ilişkin algılarımız, düşüncelerimiz, içinde bulunduğumuz sosyal çevre, ilişkilendiğimiz toplum tarafından belirlenmiş yasalar, sosyo-kültürel politik ve ekonomik yapılar tarafından belirlenir. Araştırma özneleri ile yapılan görüşmelerde toplumun “yurt çocuğu” olma algısı ve bu kimliğe atfettikleri özellikler üzerinden hem kurum bakımında kalmış olmanın hem de kurum bakımı almış bir kadın olmanın damgalandığı ortaya çıkmıştır. Toplumun bu algısı iki alt temada ele alınmıştır: Atfedilen kimliğe ilişkin dayatılan özellikler ve ‘yurt çocuğu’ kadın olmak.

3.1.1. Atfedilen kimliğe ilişkin dayatılan özellikler: “tek sebep de yurttan büyümemiz”

Her toplum, üyelerinin uyması gereken çeşitli değer ve normlar üretir. Toplum, kabul gören egemen düşünce ve davranışlarımızı belirleyen bu değer yargıları aracılığıyla neyin iyi neyin kötü olduğunu ve “normal”in sınırlarını belirler. Bu sınırlar belirlenirken tıp, psikiyatri, psikoloji, kriminoloji ve sosyal çalışma gibi pek çok disiplin “normal”in aile, çocuk, eş, erkek, kadın, anne, baba gibi tanımlamalarını yapmıştır. Bu tanımlamalar üzerinden kurulan iktidar alanıyla normalite belirlenmiş, toplum tarafından kabul görebilmek için onaylanan davranışlar şekillendirilmiştir (Akbaş, 2014, s.6). Bauman’a göre (2018, s.40) günlük kullandığımız bilgilerin nasıl üretilip nasıl elimize hazır verildiğini incelediğimizde doğal görünen sıradan bilgilerimizin bile dayanağı toplumdaki pek çok gruptan otoriter grubun bilgisinden üretilmiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Kimliğimizi, algılarımızı, etkileşimlerimizi, davranışlarımızı, başkaları hakkında düşüncelerimizi belirleyen bu bilgi öyle güçlü kök salmıştır ki doğal bir bilgi olarak kabul edilir ve sorgulanma gereği duyulmaz. Yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilerde de toplumun kurum bakımı almış birey damgası asabi, kavgacı, psikolojisi bozuk, sorumsuz, güven vermeyen, kolay kandırılabilir, tehlikeli, tembel gibi olumsuz sıfatlarla donatılmıştır. Bu kalıp yargılar nedeniyle insanların damgalanmış bireylerle ilişki kurmaktan kaçındığı ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de yapılmış önceki araştırmalarda da kurum bakımı almanın güvenilmez olmakla ilişkilendirildiği ve yaygın olarak aile sevgisi görmemiş, sevgiye aç, köprü altı çocuğu, arsız, hırsız, serseri, o yolun yolcusu, her türlü kötülük beklenebilen kişi gibi damgalarla ötekileştirildikleri anlaşılmıştır (Kaya-Kılıç ve Uğur, 2022, s.235).

“İyi bir gözle bakılmıyor. Çünkü yurtdun ve yurt kavramının ne olduğunu pek fazla bilmedikleri için birazcık iyi gözle bakılmıyor. Yani kaogacı, gürlütlü çocuklar, sıkıntılı, problemlili insanlar. Hala 40 yaşında, 50 yaşında yurttan çıkmış tanıdığım hani, şu an işi gücü, evi, arabası olan, standart bir yaşam tarzında olan insanlar bile şu an aynı durumdadır. Ben yurt çocuğuyum dediğimde insanlar şöyle bir bakıyor. Hani kurumun içinde dahi olsa (çalıştığı kurumdan bahsediyor) iyi gözle bakılmıyor yani. Ya da bilmedikleri için iyi gözle bakılmıyorlar.” (K18, Y22)

“Diyorlar şu yurttan gelmiş, böyle olur, bu yapmaz, ya da bir şey olursa o yapmıştır. Ben yurttan kaldığımı sakladım, burada öğrenildi. Böyle hep kötü gözle baktıkları için, mesela bu yurttan gelmiştir böyledir, bu zaten şöyle... mesela sorumsuz ya da böyle kabadayı derler ya da bu çalışmaz derler, böyle derler mesela.” (K1, Y29)

“Hatta ben bunu merak ettim. Ben bunu da sormuştum onlara, işte onların her yeri işte kesik. Ondan sonra güvenilmeyecek yani hani güvenilmez sonra işte nerede, nasıl konuşacaklarını bilmeyen tipler, çabuk kandırılmaya müsait olan çocuklar.” (K6, Y26)

“Yurttan kaldım, yurttan yetiştim deyince şöyle diyeyim, insanlar bu hep bir tehlikelidir. Annesi babası yok, bu kötü yoldadır. Yurt çocukları hep böyledir, psikolojileri bozuktur. Aman bunlardan uzak durun, bunlardan arkadaş olunmaz gözüyle bakıyorlar. Yani tek sebep de yurttan büyümemiz. Annemizin babamızdan ayrı olması ya da ölmesi ya da falan filan yani.” (K7, Y35)

3.1.2. “Yurt çocuğu” kadın olmak: “yağmur yağmıyor bizim yüzümüzden”

Normaller damgalı bireylerle etkileşimlerini en aza indirmeye çalışır. Karşılaşmalar olabildiğince az ve resmi ilişki sınırları içine çerçeveslenir. Böylece önyargular karşılaşmalarda rahatsızlık bile hissedilmeyecek kadar rahatlıkla sürdürülür. Damgalı bireylerle etkileşimden sakınmak övülürken, etkileşmek kirlenmek korkusuyla şışirilir. Sadece normallerin sahip olduğu, hijyen kurallarına uymak, hastalık taşımayan olmak,

kötü alışkanlıkları olmamak, ahlak kurallarına uymak gibi üstün görülen özelliklere sahip olmadıkları iddia edilir. Onlara dair kıyafet, yaşam biçimi, konuşma şekli gibi göstergeler aşağılanır (Bauman, 2018, s.82). Her ne kadar tüm kurum bakımı almış bireyler damgalansa da yuvada-yurtta büyümüş bir kadın olmanın damgalanması, erkeklerden farklı olarak, anne-baba gözetiminde büyümediği için serbest yetişmiş olmak ile ilişkilendirilmektedir. Buradaki serbestlik, özgürlük ifadesi, birden çok partnerle cinsel deneyimlerinin olmasına ilişkin ve temiz, namuslu kadın olmanın karşısına koyulmayı içermektedir. Kurum bakımı almış kadın bedeni ve cinselliği ile ilgili bu damgalama, damganın nasıl cinsiyetlendirildiğini ortaya koymaktadır.

“Bir dönem biz yuvayla karşılıklıydık yetiştirme yurduyla yuva. Oranın mutfağı tadilat olunca bizde pişiyordu yemekler, oraya gönderiliyordu. Şimdi birisi düşünün, geliyor yuvaya başışçı, ben kurban başışlıycam diyor yuvaya. Adam veriyor kurbanı, bizim yurda doğru götürüldüğünü görünce geri götürüyor. Ben kız yurduna vermedim diye. Çünkü biz onların gözünde bambaşka bir dünyadayız. Halbuki o çocuk da büyüyünce biz oluyoruz. İşte yağmur yağmıyor bizim yüzümüzden. İşte yurttan kaçıyorlar, erkeklerle beraber oluyorlar gibi görüyorlar. Fuhuş yapıyor. Kafalar bambaşkaydı yani.” (K14, Y42)

“Damga gibi bir şey oluyor ya, yurt çocuğu orospudur. Yani çok serbest büyümüşler. Bunlar ona buna yaptırmıştır, vermiştir. O tarzda, o gözlen bakıyorlar. Ya da bunu elde etmesi çok kolay. Ya hiç şey yapsak kanar öyle düşünüyorlar.” (K4, Y40)

“Ben 42 yaşındayım. Benden beklenen de fuhuş yapmam. Benden boynumu büküp muhtaç olmamı bekliyorlar.” (K2, Y42)

3.2. Evlenmeden önce

Araştırmanın öznesi kadınların romantik ilişkilerde yurt çocuğu damgaları ve bu damgaya atfedilen olumsuz özellikler nedeniyle erkeklerin evlenmek için kendilerini tercih etmedikleri; bu nedenle de eş seçme kriterlerini düşürmek zorunda oldukları ortaya çıkmıştır. Her iki durum evlenmeden önce teması altında birer alt tema olarak ele alınmaktadır.

3.2.1. Evlenilebilir kadın olmamak: “aileme seni tanıştıramam”

Bir şeyi tanımlarken ne olmadığından bahsederiz. Olduğu ve olmadığı olarak iki gruba ayırdığımız özellikleri üzerinden bir kategorileştirme yaparız. Bu nedenle kimlik ve her bir kimlik özelliği, olmadığı şeyin karşıtı olarak var olur. Bir kimliğin anlaşılması hatta var olması için olmadığı bir kategoriye ihtiyaç duyarız. Bu kategorilerin çoklu olduğu durumlarda bile aynılık ve farklılıklar üzerinden biz ve onlar şeklinde bir ayrıştırma yaparız (Bucholtz ve Hall, 2005, s. 607). Bu aynılıklar fiziksel, sosyal, ekonomik, politik alanları da içerecek şekilde bir kişi ya da grubu diğerlerinden ayırır. Bu ayrıştırmada, kategorilerden biri diğerinden daha üstün veya daha aşağı olarak algılanan özellikleri belirtir. Bu özelliklere atfedilen üstün veya daha aşağı olma durumu gündelik yaşamda çeşitli temsillerle sunulur ve etkileşimlerimizle aktarılır. Bir gruba çeşitli ayrıcalıklar verilirken diğer grup dışlayıcı süreçleri ve baskıyı deneyimler (Dominelli, 2021, s.62). Katılımcılardan K2, K19 ve K17'nin de belirttiği üzere, yurtda büyümüş olmakla ilişkilendirdikleri kadın kimliği “evlenilebilecek kadın” kategorisinde değerlendirilmemektedir. Bu kategoride olmamak ise kolay elde edilebilir, evlilik kurumunun getirdiği sorumlulukları almadan ilişki kurulabilir algısını beraberinde getirmektedir. Toplum bu kadınları, kadın olarak zaten ikincil olan toplumsal konumlarında tabakalaşmış ve cinsiyetlendirilmiş bir damgalanmaya maruz bırakmaktadır. Yüceer-Kardeş (2018, s.39) kurum bakımı deneyimi olan erkeklerin dahi kurum bakımı deneyimi olan kadınları damgaladıklarını, ataerkil ve dışlayıcı bir söylemle “evlenilecek kadın” kategorilendirmesinin dışında bıraktıklarını belirtmiştir.

“Mesela ‘çok iyi dostsun’ hep bunu duydum hep çok iyi dostsun ama eş olamam. Anaç bir karakterim ama olmaz ya yetiştirme yurdunda büyümüşüm. Ben bu konuda çok ciddiğim. Ama mesela erkeklerin seninle kurduğun ilişkiler şu, birine ihtiyacı var, bekarsın, çalışıyorsun, çok uygunsun. Anne yok, baba yok, abi yok, kardeş yok... Adamları şöyle anlıyorsun. Ailelerine sokacakları kadınlarıyla gurur duymak istiyorlar. Ama şimdi şöyle bir kafalarında şu var yetiştirme

yurdunda kalanlar tecavüze uğramış, şiddet görmüş. Ama o fırsatı kendi de kolluyor. Bak bu benim hayatımda da bu teklifler bu zarflar hep oldu. Sivil toplumda edindiğim yer dernek yöneticisiyim ya da ben bir artık üniversitelerde konferans veren bir kadını. Ama ben bir de yetiştirme yurdundan çıkmışım. Bu bütün kadınlara yapıyor olabilir ama bana biraz daha rahat yapıyor olması sanki ben buna daha çok ihtiyacım olacak, o alışveriş benim de lehime olacak, yani zaten kimsen yok yanında, benim desteğimi istiyorsan bir kahve içelim. Bunların imalı birçok şeyini yaşadım. Sen diyecsin ki bu senin yetiştirme yurdundan çıkmış olmanla alakalı değil ama ben diyorum ki adımın önüne ne koyarsam koyayım arkamdan getirdiğim hepsinin önüne geçiyor.” (K2, Y42)

“Herkes diyor ki çok güzelsin. Aynı evde yaşarsız ama ben evlenmek isteyemem seninle, aileme seni tanıştıramam diyor.” (K19, Y30)

“Önyargılar tabi ki yaşadık, sanki hem ön yargıyı yaşadık hem de bize hissettirdikleri duygu çok kötüydü sanki hani seninle evlenmeyecek, seninle beraber olacak, bırakacak ama nasılsa yurtlu filan bırakayım gitsin ortada kalacak hissiyatını hissettik... Mesela yurt öğretmenimin oğlu bana aşık olmuştu. Annesi bana dedi ki ayrı dünyanın insanlarısınız siz dedi. Ya hayat bana vurmuş zaten, darbeyi yemişim zaten, sen niye bu cümleyi bana kullanıyorsun ya ay işte yurttan olduğum için beni kabul etmiyor, beni istemiyor. Yani ben bu hayatı ben seçmedim arkadaş benim annem babam evlenmiş, babam genç yaşta vefat etmiş. Annem zor durumda beni yatılıya vermiş ya... Mesela bir erkeğin bakış açısı değişiyor. Yani seninle aklında olmayan bir şeyi eğer sen yurttan büyüdüyse aklına getiriyor, yani bununla yaşarım diyor. Sahipsiz nasılsa diyor, anladınız mı? Sahipsiz diyor. Ben bununla yaşarım diyor. Bunu hissediyorsun çünkü hissettiriyorlar yani.” (K17, Y54)

3.2.2. Kriterleri düşürmek zorunda olmak: “seni bir adım geriye, alttakilere itekliyor”

Damgalanmanın oluşturduğu baskı, normlar aracılığıyla kabul edilebilir ve baskı ile kabullenilen bu normlar içselleştirilmiş bir baskıya yol açabilir. İçselleştirilmiş baskının kendinden nefret etme, öz sansür, utanç, bireysel ve kültürel gerçekliklerin reddedilmesi gibi etkileriyle insanlar olabilecekleri kimliklerinden, potansiyellerinden uzaklaşarak egemen grup tarafından atfedilmiş özelliklerle tutarlı olacak şekilde tutum sergileyebilirler (Baines, 2011, s.2). İçselleştirme, dış gerçekliklerin kişinin öznel dünyasının bir parçası haline geldiği süreçtir. İnsanlar kendilerini baskın yapı açısından aşağı ve güçsüz görmeye başlarlar. Damgalananlar, baskı ile ilişkisini toplumsal normların kabulü üzerinden kurduğunda, mevcut sisteme alternatif göremezler ve bu ezildikleri sistemi meşru olarak algırlar (Sonn ve Fisher, 2003, s.118). Araştırmanın öznesi kadınlar, yurt çocuğu damgası nedeniyle kendilerine uygun buldukları insanlarla değil kendilerini kabul edebilecek insanlarla evlenmek zorunda kaldıklarını belirttiler. Bu zorundalık kusurlu kabul edilmiş bu kadınların yine toplum tarafından kusurlu sayılabilecek özelliklere sahip erkeklerle evlenebilmeleri baskısı ile oluşmaktadır. Kadınlar damgalanmayı içselleştirerek, kendilerinden yaşça büyük, sabıka kaydı olan, meslek olarak kendilerinden aşağı gördükleri veya fiziksel özellikleri bakımından denk olmadıklarını düşündükleri erkeklerle evlenebileceklerini kabullenmişler. Damganın içselleştirilmesi ile evlenmek istedikleri kişi için arzu ettikleri kriterlerden vazgeçmek zorunda kalan kurum bakımı almış kadınların aksine önceki araştırmalarda kadınların eş seçiminde benzer ideolojik görüş, aynı dini inanç, erkeğin daha fazla gelir elde ediyor olması, erkeğin eğitim seviyesinin daha yüksek olması gibi kriterler ön plana çıkmıştır (Ceylan, 1994; Durmazkul, 1991; Ondaş, 2007).

“Benim çok arkadaşlarımda öyle oldu, aileme seni tanıştıramam. Sen yurttansın işte çok evliliklerin ucundan dönenler oldu yani. Biz sırf onun için bile kriterlerimizi düşürmek zorunda kalabiliyoduk yani. Herkesle aynı istekler yok çünkü sen kimsin ki? Yurttan çıkmışsın. Ama toplum bunu öğretiyor.” (K14, Y42)

“Bak bize kim kalıyor biliyor musun, bize maalesef mesela eski sevgilimle benim yakın bir arkadaşlığımız vardı. Dostluğumuz çok güzeldi, çok eğleniyorduk. Ama niye eş olarak istemiyor, ailesine yakıştıramıyor. Çünkü ailesine benim ailem de yakışmalı hani godoman babalar, omuz

omuza vermeli ama yok. Ben ne yapayım. Ben iyi bir kadıyım. Ama sana baba getiremedim. Senin babana bir tane adam getiremedim. Onun şimdiye kadar hayatındaki adamlar ona yetmiyor mu. Neyse bu saçma sapan şeyler seni bir adım geriye, alttakilere itekliyor. Ciddi söylüyorum. Mesela benim ev arkadaşlarım bana dediler ki ya hiç sana yakışmayan bir insan buldun.” (K2, Y42)

“Benim çok altımda bir adamdı, şimdiki de öyle. Fark eden bir şey yok ki...” (K3, Y43)

“Ya senin böyle evlilik yapacağını hiç düşünmemiştik, çok farklı, mesela beni tanıyanlar, çok daha farklı bir kişilikle, çok daha iyi yerlerde birileriyle evleneceğimi düşünmüşler. Ben çok küçük evlendim. 19 yaşında evlendim, ben seçmedim ki evleneceğim kişiyi. Ama diyorlar, biz hiç öyle hayal etmemiştik diyorlar... Benim beğendiklerim yurttan olduğum için beni istemedi.” (K13, Y44)

3.3. Evlenme süreci

Araştırmaya katılan kadınlardan evlilik deneyimi olanlarla yapılan görüşmelerde, evlenirken yurt çocuğu olarak damgalanmaya ve kendileriyle kurulan ilişkilerin bu damga üzerinden kurulmaya devam edildiği ortaya çıkmıştır. Evlilik sırasında deneyimlenen damgalanmalar üç alt temada ele alınmıştır:

3.3.1. Makbul olmayan kadın olmak: “başına bir iş gelmiş mi?”

Ataerkinin egemen olduğu Türkiye gibi toplumlarda bekaret, toplumsal cinsiyete dayalı olarak kadınlarla ilişkilendirilir. Kadın bedeni ve cinselliği aile ve diğer yapılar aracılığıyla denetlenir. Namus kavramıyla birlikte değerlendirilen bu olgu denetleme mekanizmalarından biridir. Evlilik ölçütünün ise en önemlilerindedir (Ergün, 2019). Bir erkek kontrolünde büyümediği için cinselliği deneyimlemiş olması muhtemel, makbul olmayan kurum bakımı almış kadınlar evlenirken, tecavüze uğramış mı, bir erkekle münasebeti olmuş mu gibi sorulara maruz bırakılmışlar.

“İşte bu yurttan kaldıysa onun başına her şey gelmiştir. Düşünürsek, alakası yok. Tecavüz falan, onları düşünenler var. Hani biz mesela dışarı çıktığımızda yanımızda bir yardımcı kurum müdürü herkes geliyor. Bunları bilmedikleri için şey cahil düşünceli insanlar saçma sapan yorum yapabiliyorlar.” (K16, Y25)

“Çok kötü zannediyorlar. Tecavüz şeyini söylüyorlar mesela bizde hastalıklar var. Hiv miv var diye düşünüyorlar. Açık açık hepsini konuşuyorlar ben kırılmıyorum ya. Ben de onlara anlatıyorum... İstemeye gelmeden önce sorunlar oldu. Yurttan kaldığım için kız değıldir dediler.” (K19, Y30)

“Şimdi ben bu eşim olan kişiyle nikaha gideceğiz. Babaannem halama demiş ki, biz kızın yanında değıldik. Gençliğinde de yanımızda değıldik. Başına bir iş geldiyse bunlarla perişan olmayalım. Hani perişan olmayalım, nikaha götürüyorlar kız, halama diyor. X'nin diyor bir ağzımı ara bir şey var mı, bir sevdiği var mı ya da başına bir iş gelmiş mi?” (K4, Y40)

3.3.2. Geleneksel evlenme adetlerinden vazgeçmek: “sen kendin hem bir şey vermemişsin çocuğuna hem karşı taraftan ben utanırım yani istemeye”

Toplum tarafından damgalanmış bireyin hissettiği baskıyla ilişkilenebilir biçimlerinden biri uzlaşmadır. Egemen gruptan bazı ayrıcalıkları almak, çoğunluğun değer verdiği kaynakları elde etmek için eğitim alma, bir başarıya imza atma, daha fazla para veya mala sahip olma, toplumsal olarak kabul gören davranışlarda bulunma gibi bir çaba gösterilebilir (McDonald ve Coleman, 1999, s.22). Araştırmanın öznesi kadınlar görüşmelerde evlenirken Türkiye’de gelenek olan kına gecesi, düğün, altın takı, gelinlik gibi evlilik merasimlerinin normali olarak kabul gören adetleri istemediklerini belirttiler. Bunlardan vazgeçmeleri yurt çocuğu olma damgalanması ile ilgili olarak evliliğin bir başarı olarak görülmesidir. Evli bir kadın olmak, bir erkeğin eşi olmak toplumsal olarak kabul görmektedir. Bu kabule ulaşmak için geleneksel adetlerden vazgeçmektedirler. Diğer bir neden ise aileleri tarafından bakım ve korumaları sağlanmadığı için başka bir aileden bu gelenekler için masraf yapmalarını isteyemeyeceklerini düşünmeleridir.

“Biz işte karar verdik, formaliteden istettim yani. İsteme olayı olsun istedim. Annemle görüşüyorum ama çok nadir gidiyordum. Ama araşıyordum yani, sonra annemden iste dedim. Sonra annem süt parası diyince anne saçmalama dedim. Süt parası istiyecem dedi, ama süt verdi doğru o

da yalan değildi (gülüyor). Dedim ki öyle bir şey yaparsan, hani ben şu kadar bilezik istiyorum falan öyle bir talebim de olmadı. Hani ben evlensek yeter.” (K14, Y42)

“Düğün yapmadım mesela. Nikah ve kına gecesi yaptım. Ya ben de hep mütevazı oldum hep yani hiç böyle açgözlü. Mesela gelinliğim ikinci, üçüncü eldi. Bir tane inci kolye takmıştım...yani kolye birinindi, ayakkabı birinin, gelinlik birinin, hiç umurumda değil (gülüyor). Benim ev arkadaşlarım böyle ‘ya kızım gittin fakirle evlendin, gelinliğin bari bize kalsın’. İlk evlenen bendim ya. İç çamaşırı benimdi, bir tek o benim (gülüyor)... Ben herhâlde hep sadece evleniyor olmanın mutluluğu vardı, o detaylarda hiç kaybolmamışım. O yüzden de eşimin ailesinin kimin ne dediği ne yaptığı bana nasıl baktığını bile umursamamışım. Bir yere hedef koymuşum kendi yuvamı kurmayı.” (K2, Y42)

“Baba dedim hani ben düğün falan istemiyorum dedim. Biz dedim, Ankara’da da düğün yapamıyoruz, nikah yapacağız, kendi halimizdeyiz ama babam hani ben böyle hani kendi kendimize, B.’nin tarafına da bana da yük olmayalım, kendi yağımızda kavrulmak istiyoruz ya, babam böyle şey çıkarttı yok düğünsüz olur muymuş, bilezik istiyormuş. Baba dedim lütfen böyle şeyler söyleyip beni rezil etme dedim, hani oluyor mu öyle şey, hani sen kendin hem bir şey vermemişin çocuğuna hem karşı taraftan ben utanırım yani istemeye, olmaz. Böyle istemesi falan beni rahatsız etmişti. Hiç kesinlikle dillendirme böyle şey söyleme falan diyordum. Ama bunu da karşı tarafın suistimal ettiğini gördüm.” (K12, Y44)

3.3.3. Sevaba aracı olmak: “annesi babası yokmuş cennetlik olursun”

Kadınlar evlenirken kurum bakımında kalmış olmanın damgalaması ve bunun gündelik yaşamda etkilerini deneyimlerken bu kadınlarla evlenecek erkekler ve bu evliliğe izin veren aileleri, kusurlu bir malı kabul etmiş, mütevazilik göstermiş gibi alkışlanmaktadır. Yurttan çıkmış, annesi babası olmayan bir kıza sahip çıkmış olmanın toplumsal övgüsünü alma hazzını yaşayan bu bireylere göre, kendileri bu tevazuyu göstermese kadın kötü yola düşebilecek, asla aile kuramayacak ve evlilik üzerinden elde edilecek toplumsal statüye ulaşamayacakları için kendilerine borçludur.

“Ben damgalıyım, ben zaten gidecek yeri olmadığı için onun lütfedip evlendiği bir insanım. Sevap işlemiş. Ben bunu da duydum. Ben olmasaydım kim bilir kimler senin kalbini kırardı diyor mahsus. Ama ben onun açılımının başka bir şey olduğunu biliyorum. O da ona şunu söyleme hakkı veriyor işte ben seni kurtardım... Mesela eşimin annesi demişti ki ‘annesi babası yokmuş cennetlik olursun.’ Cennetlik bir hayat mı yaşattın yani cennetlik hayat mı yaşatıyorsunuz. ‘Cennetlik olursun al!’... Ama muhtaç bir kıza düşünsene. Tam sömürmek için uygun bir profil. E sen sömürdüğün halde sen kendini hala üstün görüyorsun. Ezik olan sensin ama onun kaderi, ya benim eşim de yurttan çıktı, ne kadar rahat, ayy ne güzel bi kıza sahip çıkmışsın övgüsünü de sen alıyorsun... Yurtta yetiştigini sen ne olarak biliyorsan ben senin bildiğin kadarıyla varım, yani sen ne anladıysan.” (K2, Y42)

“Şöyle örnek verebilirim, bir kızın düğünü oluyor... Düğünde kayınvalide gelmiş. Komşusu kayınvalideye diyor ki, ben de yanlarında oturuyorum. Ondan sonra, nedime gibiyim, ay diyor nasıl sevap aldın, nasıl sevap aldın. Sonra böyle ne yaptı ki acaba? Güzel bir şey yaptı herhalde diye bir jest yaptı sandım, yani ne yapmış acaba falan diye kulağımı da kabarttım, dinliyorum şey diyor ay diyor bu kıza almakla diyor nasıl büyük sevap işledin diyor. Ama ev eşyalarını falan her şeyi yurt aldı. Yurt derken derneğimiz, sonra arkadaşımız da devlet memuru, damat da evet çalışkan ama sonuçta işi yok, yani gelin çalışıyor. Gelin çalışacak, oğlan yiyecek parasını. Ondan sonra pardon ama dedim. Biz deriz hiç çekinmeyiz, teyze dedim pardon ama dedim burada dedim sevabı kim işliyor? Gelin işledi sevabı, senin aç açığıdaki oğlunu aldı, evlendi şey yaptı, hayır her şeyini aldılar, oğlan hiçbir şey yapmadı yani bizimkiler de o zaman ilk kez böyle kızlar evlendiriliyordu. Bizimkiler de anne baba gibi heveslilerdi öğretmenlerimiz yani onun gibi şeyden anlayabilirsin, yani insanların ay sevap işledin de naptınız teyze kerhaneden mi aldınız evlendirdiniz de sevap işlediniz, ne yaptınız? Terbiyesiz dedi. Tabii ki sonra hiçbirimizi evine koymadılar. Bir daha görüşemedik.” (K13, Y44)

3.4. Evlendikten sonra

Evlendikten sonra ise yurt çocuğu olmanın cinsiyetlendirilmiş damgası devam etmektedir. Kadınlar, eş ve eşlerinin ailelerinden kurum bakımı almış olmaları ve bu

damgaya atfedilen olumsuz özellikler üzerinden sözel şiddete maruz bırakılmaktadır. Erkekler ev dışında kadınların kurum bakımı aldıklarının gizlenmesi konusunda baskı görmektedirler. Evlilik sonrası deneyimleri iki alt temada incelenmiştir:

3.4.1. Evliliğin damgalanmaya etkisizliği: “sen zaten yurttan büyüdün”

Özellikle eşler ve aileleri, kadınların aile kontrolünde büyümemiş olmaları ile ilişkilendirdikleri kadın bedeni ve cinselliği algıları, evlilik içinde kadınları aşağılanmaya maruz bırakmaktadır. Evlilik, vaat ettiği güvenli alan yerine aile içinde de kadınların damgalanmasını sürdürmektedir.

“Eşimin dediği kelime ben seni sokakta buldum, ben seni sokakta topladım. Yurt çocuğu değil misin?” (K10, Y27)

“Yani bu yurt meselesi aile içinde de çok kafaya vuruldu böyle. Yani ağır konuşuyorlardı özellikle çocuğum hakkında, çok ağır ithamlar... Düşünsenize siz çayı kahveyi nerde içersiniz yazın ortasında ya balkonda içersiniz ya dışarda içersiniz ya kapının önünde. Ben balkonda kapalı bir balkonda, bildiğiniz demirle, öyle şey değil kapkaranlık oluyor. Zindan gibi, yapmışlar işte. Kapalı balkonda çay içiyorum, kapılar kapalı, her yer kapalı, karanlık. Ben balkonun ışığını yakmak zorundayım, gündüz vakti bakın düşünün. Ve kayınvalidem dedi ki “yurt çocuğu değil mi işte, aşağıda dostu var.” (K9, Y27)

Yurt çocuğu damgasına atfedilmiş bir diğer olumsuz özellik olan psikolojinin bozuk olması algısı evlilik sonrası tartışmalarda eşlerin sık kullandığı bir argüman haline gelmektedir.

“Yurtta şunu yaşamışsınızdır, bunu yaşamışsınızdır. Ya da yurt sonrasında illaki bir şeyler olup da biriyle olmuşsundur gibisinden damga vuruyordu, ya şimdi şöyle görüyordu nasıl söylüyüm size işte, sen yurt kızısın sen serbest büyümüşsün gibisinden görüyordu. Aile yok ya, sen işte şimdiye kadar her şeyi yaşamışsındır. Evlendikten sonra ben yüzünü gördüm. Bana bunları evlendikten sonra söylemeye başladı. İşte senin ailen şöyle olsaydı, sahip çıkardı. Senin ailen böyle olsaydı sahip çıkardı. Ondan sonra senin psikolojin bozuk bunu sürekli yüzüme vuruyordu. Hani yurttan kalmışsın şöyle olmuşsun böyle olmuşsun. Senin psikolojin bozuk işte. Ondan sonra sen önce git bir tedavi ol gibisinden hakaretler ediyordu.” (K5, Y25)

“Mesela tartışmada bir ara eşim de demişti hani sen zaten yurttan büyüdün. Sen işte psikopatsın falan dedi böyle.” (K7, Y35)

3.4.2 Damga bilgisinin denetimi: “ailenden kimseye bahsetme”

Görünmeyen ancak toplumsal olarak atfedilen olumsuz özellikler yüklenmiş bir damgayı gizlemek, mevcut başa çıkma tepkilerinden biridir. Damgalanmadan kaynaklanabilecek önyargı, değersizleştirilme, ayrımcılık gibi sorunlardan kaçınmayı sağlar (Miller, 2006, s.37). Göze çarpan bir damgaya sahip insanlardan farklı olarak, gizli bir damgaya sahip olanlar genellikle statülerini ne zaman açıklayacakları veya açıklayıp açıklamayacakları ve bunu kime açıklayacakları konusunda daha fazla kontrole sahiptirler. Bu düzeydeki kontrolün bazı faydaları vardır. Gizlenebilir ancak itibarsızlaştırılabilir bir damgaya sahip kişiler, kimliklerini açığa çıkarmak için kendilerini rahat ve güvende hissettikleri durumları seçebilirler. Bu, kişisel sınırların korunmasına yardımcı olabilir ve başkalarıyla yakınlık düzeyleri üzerinde kontrol sahibi olmalarını sağlar (Quinn, 2006, s.84). Ancak araştırmaya katılan kadınların deneyimleri kendilerinin değil partnerlerinin kadınların kurum bakımı almış olmalarını gizleme isteğini ortaya çıkarmaktadır. Bu gizleme damgalanmadan koruma stratejisi olarak görünse de damgaya ilişkin bilginin yeniden tanımlanmasını talep etmek yerine damganın sürdürülmesine ve yeniden üretilmesine olanak sağlamaktadır.

“Benim eşim çok saklar mesela yurt çocuğu olduğumu, ayıp bir şey değil ki yurt çocuğu olmak. Yurttan büyüdün falan demez. Çalıştığı yerde kadınlar bana sordular. Eşim bana dedi ki ben dedi KPSS ile atandığımı söyledim yurttan atandığımı söylemedim dedi. Niye gizliyor anlamıyorum.” (K10, Y27)

“Eşim benim yurttan kaldığımı söylemekten çekiniyordu. Ama şöyle de mesela ben, mesela kız arkadaşımın erkek arkadaşı var. Ona mesela benim yurttan kaldığımı söylemezdi.” (K14, Y42)

“Eşim mesela ailesi yurttan çıkmamı büyütmedi ama eşim dönem dönem bunu kendine stres yaptı. Bunu ben fark ediyordum. Arkadaşlarıyla tanışmaz ya aileden bahsetme, yani bunları duydu kulağım. Ama bunları ben evlilik yoluna girdiğimde duydum.” (K2, Y42)

4. Sonuç ve değerlendirme

Damgalanma sabit, değişmez bir durum olmasa da kadın olmak, ataerkil düzenin hâkim olduğu toplumlarda damgalanması muhtemel, itibarsızlaştırılabilir bir göstergedir. Toplumun, kadın olmaktan beklediği normlara uyulmadığı durumlarda kolaylıkla olumsuz özelliklerle ilişkilendirilebilir bir kimliktir. Bu araştırmanın sonucuna göre, hali hazırda itibarsızlaştırılabilir bir damga olan kadın kimliği, kadın kurum bakımı almış ise itibarsızlaştırılması ihtimal dahilinde olmaktan, itibarsızlaştırılmış bir kimliğe bürünmektedir. Evlilik, aile gibi kurumların kutsandığı, bu kurumlarla ilişki içinde olmanın başarı olarak görüldüğü Türkiye gibi toplumlarda ise bu damga daha da derinleşmektedir.

Önceki araştırmalar Türkiye’de kurum bakımı deneyimi olan bireylerin damgalandığını, özellikle iş yaşamlarında bu damgalamanın çok yaygın olduğunu ortaya koymaktadır (Kaya-Kılıç ve Uğur, 2022; Yanardağ, 2019, s.73). Bu araştırmada kurum bakımı almış bireyin kimliğine atfedilen özelliklerin önceki çalışmalarla benzer şekilde güvenilirmez, psikolojileri bozuk, tehlikeli, kabadayı, kavgacı, tembel, nerde nasıl davranacağını bilmez, sorumsuz, kandırılması kolay gibi olumsuz kalıp yargılar içerdiği bulunmuştur. Bu araştırmanın odak noktası olan evlilik kurumu ve kadınların damgalanma deneyimleriyle ilgili, kadınların kolay lokma, birden çok partnerinin olmuş olması, tecavüze uğramış olması gibi cinsiyetlendirilmiş bir damgalanmaya maruz bırakıldıkları sonucuna varılmıştır. Bu bilgi önceki araştırmalardan farklı olarak literatüre yeni ve önemli bir katkı sunmaktadır.

Ailede büyümemiş olmanın toplumsal damgasına atfedilen özellikler, kadınları beden ve cinsellik üzerinden “evlenilebilir” kategorisinin dışında bırakır niteliktedir (Gibbons, 2005, ss.266-270). Romantik ilişkilerinde toplumun bu gerçekliği ile yüzleşen araştırmanın öznesi kadınların en sık duyduğu bahane, aileleriyle tanıştıramayacak olmalarıdır. Bu sebeple konu evlilik olduğunda reddedilen kadınların, evlenmek istediklerinde eş seçim kriterlerini düşürdükleri ortaya çıkmaktadır. Çolak (2022, s.284) yaptığı araştırmada kurum bakımı almış kadınların eş profillerini değerlendirmiş ve kadınların olumsuz seçenekler arasındaki iyiyi seçmek durumunda kaldıklarını belirtmiştir. Ancak araştırmasında bu seçimin, damgalanmanın bir dayatması olduğunu değil, kurumda kalmış olmanın olumsuz etkilerinden kadınların sağlıklı kararlar alamadıkları, bağımsız değerlendirmede bulunamadıkları gibi nedenlerle gerekçelendirmiştir. Oysaki kadınlara kendilerini kusurlu gösteren damgalarından dolayı yine kendileri gibi bir kusura sahip olduğu varsayılan erkeklerle evlenebilecekleri toplum tarafından öğretilmiştir. İçselleştirilen bir baskı olarak da yaşamlarını etkilemektedir.

Goffman (2014, ss.45-47) egemen grup ve damgalıların etkileşimlerinde, damgayı oluşturan duruma dair rahatlıkla sorular sormak, aynı damgaya sahip tanıdıkları olduğunu anlatmak, damganın getirdiği sıkıntıların ne kadar zor olduğunu anladıklarına dair bir yaklaşım sergilemek, karşı tarafın rahatsız olabileceğini düşünerek damgaya neden olan durumu yok saymak, damgalanmış birey konuyu açmamasına rağmen damgaya ilişkin duygu ve düşüncelerini ısrarla paylaşmanın yaygın tepkiler olduğunu belirtmiştir. Bu araştırmanın öznesi kadınlar evlenme sürecinde bu tepkilerden sıklıkla “damgayı oluşturan duruma dair rahatlıkla sorular sorulmasını” deneyimlemektedir. Kadınlara kendi yakınları, partnerleri ve partnerin aile fertleri tarafından kadının beden ve cinselliğine ilişkin sorular rahatlıkla sorulabilmektedir.

Bilgiler, kadınların evlenme sürecinde hem evlenilebilir kategorisine sokulmanın başarısı hem de eş ve ailesinin olması güvencesine ulaşmak için uzlaşma olarak ele aldığımız ataerkil pazarlık kavramını (Kandiyoti, 1988) ortaya çıkarmaktadır. Kadınlar elde edebilecekleri kazançlar için isteme, söz, nişan, kına gecesi, düğün, takı, gelinlik giymek gibi kutsal evlilik ritüellerinin bazılarını veya hiçbirini talep etmemişlerdir.

Türkiye’de “dul kadın mı evlendiriyoruz” diye bir tabir kullanılmaktadır. Dul olmaya (eşin vefatı veya boşanma nedeniyle ikinci kez evleniyor olmak) kadını değersizleştiren bir anlam yüklenerek kına gecesi, düğün gibi müzikli, eğlenceli evlilik ritüellerini sanki ilk defa evleniyormuş, kusurlu değilmiş gibi yapması hoş karşılanmamaktadır. Dul olmayan ama ritüelleri gerçekleştirilmeyen evlilik süreçlerinde bu tabir kullanılır. Türkiye’de evlilik sürecinde ritüellerin yapılmamasının garipsendiğinin ve ancak “daha az değerli” kadınlar için geçerli olabileceğinin bir göstergesidir. Kurum bakımında büyümüş kadınların bu ritüellerden vazgeçmesi ise toplum tarafından değersizleştirilmiş kadın olmanın içselleştirilmesi olarak açıklanabilir (Goffman, 2014, s.34) Freire (2018, s.48) bu durumu, ezilenlerin kendilerine atfedilen olumsuz özelliklere ilişkin çok fazla tutumla karşılaştıklarından bir süre sonra ikna oldukları şeklinde belirtmektedir.

Yine evlenme sürecinde, evleniyor olmanın mutluluğu ile talepkâr davranmayan bu kadınlar, fedakarlıklarından dolayı herhangi bir takdir görmediklerini ifade etmiştir. Fakat onları “kusurlu-normal olmayan” şartlarda kabul etmiş eş ve aileye, böyle bir kadına ailelerini açtıkları için minnet duyulmakta, sevap kazandıklarına dair yorumlar yapılmaktadır.

Evlilik gerçekleştiğinde ise cinsiyetlendirilmiş damgalamanın devam ettiği, hatta sözel şiddete neden olduğu anlaşılmıştır. Ataerkil toplumlarda kadının yeri evi, görevi ise iyi bir ev kadını olmak, ailesine bakım vermek, aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamaktır (Hooks, 2020, s.32). Kadının bu görevleriyle ilgili onaylanmayan bir davranışı herhangi bir kadın yaptığında pek çok neden sunulabilir. Kadın pasaklı olabilir, annesi öğretmemiş olabilir, çalıştığı için eve yetemiyor olabilir ya da sadece beceriksiz olabilir. Ancak kurum bakımında büyümüş bir kadın evlenir ve toplumsal cinsiyet rollerinin yüklediği görevleri gerçekleştiremezse sebebi yuvada-yurtta büyümesi olmaktadır. Aile içinde kadınların bu damgası sıklıkla dillendirilen bir aşağılama aracıyken sosyal yaşamda kurum bakımı aldıklarını paylaşmamaları için eşleri tarafından kadınlara baskı uygulanmaktadır. Görünmeyen ancak toplumsal olarak atfedilen olumsuz özellikler yüklenmiş bir damgayı gizlemek, mevcut başa çıkma tepkilerinden biridir. Damgalanmadan kaynaklanabilecek önyargı, değersizleştirilme, ayrımcılık gibi sorunlardan kaçınmayı sağlar (Miller, 2006, s.37). Fakat burada damgayla ilişkin bilgiyi gizlemek isteyen kadın değil, kadının kimliği ile ilgili söz sahibi erkek-eştir.

Bu araştırmada görüşülen kadınların hepsi 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunuyla Ankara’da bir devlet kurumuna atanmış olarak çalışmaktadır. Farklı sosyo-kültürel, demografik özellikleri olan illerde, ilçelerde çalışan kadınların veya devlet kurumuna atanamamış, farklı sektörlerde çalışan veya herhangi bir işte çalışmayan kadınların birey ve yapılarla gündelik etkileşimleri farklı olabileceğinden damgalanma deneyimlerinin değişebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Tabakalaşmış damgalanmanın cinsiyetlendirilmiş boyutunu bireysel ve yapısal boyutları ile anlamak toplumsal adaletin sağlanması için etkili politika üretiminde önem arz etmektedir. Toplumun devlet korumasında yetişen/yetişmiş bireyler ile ilgili algıları ve bu algıların neden olduğu deneyimler ile ilgili çalışmalar olsa da, bu algının yarattığı baskıyla mücadele edebilmek ve bu algıyı değiştirebilmek için daha çok araştırma yapılmalı, müdahaleler planlanmalıdır. Toplumun kurum bakımı sağlayan kurumlar ve burada yetişenlerle ilgili damgalamalarını engellemek için bu kurum bakımı sağlayan kuruluşlar daha şeffaf olmalıdır; toplum ile hareket sağlayabilecek projeler üretilmeli ve desteklenmelidir. Toplumun kurum bakım ve bu kurumlarda yetişenlerle ilgili damgalamasını önlemek için kuruluşlardaki ev ve yaşam düzenini gösteren tanıtıcı film ve yayınlar, toplumun olumsuz özelliklerle kodladığı yurt çocuğu kimliğini olumlu yönde değiştirecek mesajlar içeren dizi, film ve sosyal medya içerikleri, kuruluştaki çocukların mahremiyetlerine zarar vermeyecek biçimde gönüllülük projeleri yapılması önerilmektedir. Heijnders ve Van Der Meij (2006) damgalanma ve ayrımcılığı önemli ölçüde azaltmak için tek düzeyli ve tek hedefli yaklaşımların yeterli olmadığını, özellikle etkilenen kişileri diğer düzeylerde damgalanmayı azaltma programlarının geliştirilmesine ve uygulanmasına yardımcı olacak şekilde güçlendirmek için kişisel

düzei hedef alan müdahalelerle başlanmasını önermektedir. Bu kapsamda kurum bakımından ayrılan kadınların hem bireysel hem de evlilik, aile gibi yapısal kurumlarla ilişkilerinde damgalanmayla mücadele edebilmeleri için güçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Evlilik ve aile kurumuna bu kadar görev ve anlam yüklenmeyen başka bir toplumda, kurum bakımı almış kadın olmaya yüklenen anlam, yurt çocuklarına atfedilen kimlik ve bu kimlikten beklenen özellikler farklı olabilir. Gelecekte bu konu ile ilgili farklı toplumlarda kurum bakımı almanın toplumsal algıları ile ilgili araştırmalar karşılaştırmalı şekilde yapılabilir. Bu tür karşılaştırmalı araştırmalar toplumsal baskıların yapısal boyutlarını ortaya koymaya yardımcı olabilir.

Kaynakça

- Ahmed, S. (2014). *Duyguların Kültürel Politikası*. Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Akbaş, E. (2014). *Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Perspektifler*. SABEV: Ankara.
- Akyüz, S. (2017). *Devletin Kızı Lülü*. Hayykitap Yayıncılık: Ankara.
- Anghela, R.; Herczogh, M.; Dimac, G. (2013). The challenge of reforming child protection in Eastern Europe: The cases of Hungary and Romania. *Psychosocial Intervention*, 22, 239-249.
- Baines, D. (2011). *Doing Anti-Oppressive Practice: Social Justice Social Work*. Fernwood Publishing: Nova Scotia.
- Bauman, Z. (2018). *Sosyolojik Düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı.
- Berger, P. L.; Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. Paradigma Yayıncılık: İstanbul.
- Bucholtz, M.; Hall, K. (2005). Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*, 7(4-5), 585-614.
- Braun, V.; Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Burke, P. (2007). Disadvantage and Stigma: A Theoretical Framework for Associated Conditions Social Work and Disadvantage: Addressing the Roots of Stigma Through Association içinde; Ed., P. B., J. P., Jessica Kingsley Publishers: London, ss. 11-26.
- Ceylan, F. G. (1994). Üniversite öğrencilerinin eş seçimindeki tercih ve beklentileri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Connell, R. W. (2017). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Çolak, B. (2022). Çocukluk çağı cinsel istismarına maruz bırakılan genç kadınlar: kurum bakımı ve sonrası yaşam deneyimlerinin feminist bakış açısıyla değerlendirilmesi. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Creswell, J. W. (2017). *Nitel Araştırmacılar İçin 30 Beceri*. Anı Yayıncılık: Ankara.
- Dominelli, L. (2021). *Baskı Karşısı Sosyal Çalışma: Teori ve Pratik*. Nika Yayınevi: Ankara.
- Durmazkul, A. (1991). Cinsiyete göre üniversite öğrencilerinin eş seçimi tercihleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ergün, E. (2019). Önsöz: Türkiye’de Bekâretin “El Değmemiş” Tarihi Bekâretin “El Değmemiş” Tarihi içinde; Yazan, H.B., İletişim Yayıncılık: İstanbul.
- Erol, N.; Şimşek, Z. (2007). Korunma Gereksinimi Olan Çocuklar, Kurum Bakımı ve Koruyucu Aile Sistemi *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Hastalıkları* içinde; Ed., A. A., Y. I. T. Golden Print: İstanbul.
- Flagothier, C. (2016). Alternative child care and deinstitutionalisation in Asia: Findings of a desk review. *Sos Children Villages International*, 1-56.
- Given, L. M. (2016). *100 Questions (and Answers) About Qualitative Research*. Sage: Thousand Oaks.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. Heretik Yayıncılık: Ankara.
- Golubeva, E. V.; Golubeva, I. V. (2015). Deformations in economic consciousness of children raised in orphanages. *Sage Open*, 1-7.
- Heijnders, M.; Meij, S. V. D. (2006) The fight against stigma: An overview of stigma-reduction strategies and interventions, *Psychology, Health & Medicine*, 11(3), 353-363, DOI: 10.1080/13548500600595327
- hooks, B. (2020). *Duygu Yoldaşlığı: Kadınların Sevgi Arayışı*. İstanbul: Bgst yayınları.

- İsen, G.; Batmaz, V. (2006). *Ben ve Toplum*. Salyangoz Yayınları: İstanbul.
- Kandiyoti D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender & Society*, 2(3), 274-290.
- Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. Metis: İstanbul.
- Kaya-Kılıç, A.; Uğur, S. B. (2022). Kurum bakımında yetişmiş kişilerde damgalanma, *SEFAD*, 48, 221-242.
- Kendrick, A.; Steckley, L.; McPheat, G. A. (2011). Residential Child Care: Learning From International Comparisons Early Professional Development for Social Workers içinde; Ed., R. T., M. H., F. M. British Association of Social Workers: Birmingham, 81-87.
- Knuiman, S.; Rijk, C. H.; Hoksbergen, R. A.; van Baar, A. L. (2015). Children without parental care in Poland: Foster care, institutionalization and adoption. *International Social Work*, 58(1), 142-152. <https://doi.org/10.1177/0020872812473138>
- Kucur, F.; Kelebek, Ö.; Semerci, M. (2023). Kurum bakımı geçmişli olan bireylerin ebeveynlik deneyimleri: "Bana göre anne olmak hep eksik hissetmek" *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 43, 1-14. DOI: 10.26650/SJ.2023.43.1.0029
- Kut, S.; Özalın, G. (1987). Bakırköy Çocuk Yuvasında 3-12 yaş çocuklarının davranış sorunları üzerine bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Yüksekokulu Dergisi*, 133-159.
- Kutlu, M. (2006). Loneliness among Turkish adolescents growing up in orphanages and family settings. *International Journal of Educational Reform*, 15(3), 386-399.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam Yayıncılık: İstanbul.
- Link, B. G.; Phelan, J. C. (2001). Conceptualizing stigma. *Annual Review of Sociology*, 27, 363-385.
- Major, B. (2006). New Perspectives on Stigma and Psychological Well-Being *Stigma and Group Inequality: Social Psychological Perspectives* içinde; Ed., S. L., C. L., Lawrence Publishers: London.
- McDonald, P.; Coleman, M. (1999). Deconstructing hierarchies of oppression and adopting a 'multiple model' approach to anti-oppressive practice. *Social Work Education*, 18(1), 19-33.
- Miller, C. T. (2006). Social Psychological Perspectives on Coping With Stressors Related to Stigma *Stigma And Group Inequality: Social Psychological Perspectives* içinde; Ed., S. L., C. L., Lawrence Publishers: London.
- Neuman, W. L. (2016). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. Yayıncısı: Ankara.
- Ondaş, B. (2007). Üniversite öğrencilerinin evlilik ve eş seçimiyle ilgili görüşlerinin incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Pegem Akademi: Ankara.
- Pösö, T.; Skivenes, M.; Hestbæk, A. D. (2014). Child protection systems within the Danish, Finnish and Norwegian welfare states—time for a child centric approach? *European Journal of Social Work*, 17(4), 475-490. <https://doi.org/10.1080/13691457.2013.829802>
- Quinn, D. M. (2006). Concealable Versus Conspicuous Stigmatized Identities *Stigma And Group Inequality: Social Psychological Perspectives* içinde; Ed., S. L., C. L., Lawrence Publishers: London.
- Saral, K. (2013). Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin stresle başa çıkma tarzları eğitim-öğretim yaşantılarında stresle başa çıkma ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saunders, B.; Sim, J.; Kingstone, T.; Baker, S.; Waterfield, J.; Bartlam, B.; Burroughs, H.; Jinks, C. (2018). Saturation in qualitative research: exploring its conceptualization and operationalization. *Quality & quantity*, 52(4), 1893-1907. <https://doi.org/10.1007/s11135-017-0574-8>
- Sellick, C. (1998). The use of institutional care for children across Europe. *European Journal of Social Work*, 1(3), 301-310.
- Sinclair, S.; Huntsinger, J. (2006). The Interpersonal Basis of Self-Stereotyping *Stigma and Group Inequality: Social Psychological Perspectives* içinde; Ed., S. L., C. L., Lawrence Publishers: London.
- Sonn, C. C.; Fisher, A. T. (2003). Identity and oppression: Differential responses to an in-between status. *American Journal of Community Psychology*, 31(1-2), 117-128. <https://doi.org/10.1023/a:1023030805485>
- Tuncer, N.; Avcı, N. (2018). Yetiştirme yurdundan anneliğe giden yolculuk: Koruma altında büyümüş kadınların annelik deneyimlerinin incelenmesi üzerine nitel bir çalışma. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 1060-1087.
- Yanardağ, U. (2019). Kurum bakımı hizmetlerinden yararlanmış bireylerin kurum bakımı sonrası yaşam deneyimleri üzerine nitel bir araştırma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 61-77.

Yilgör-Tekelioğlu, F. (1993). Yetiştirme yurdunda yaşayan 13-17 yaş grubu Okuyan genęler ile aileleri yanında yaşayan ve okuyan aynı yaş grubu genęlerin ergenlik problemlerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Őniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüceer-Kardeş, T. (2018). Çocukluk ağında kurum bakımı deneyimi olan evli bireylerin bağlanma stillerinin ve aile ilişkilerinin incelenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Őniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

ıkar atışması: Yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Etik Onay: Bu alışma için etik onay, Hacettepe Őniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etik Kurulu'ndan 22.11.2022 tarihli ve E-12908312-300-00002495032 sayılı olarak alınmıştır.

Yazar Katkısı: Günseli Ayça şALDIRDAK (%60), Özlem CANKURTARAN (%40)

Conflict of Interest: None.

Funding: None.

Ethical Approval: The approval of the Hacettepe University Social Sciences Ethical Committee no E-12908312-300-00002495032 dated 22.11.2022 was obtained for this study.

Author Contributions: Günseli Ayça şALDIRDAK (60%), Özlem CANKURTARAN (40%)
